

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.005>

УДК 330.3+338.1+339.5+339.9(510)

JEL: F01, F52, F63, O53

В.Р. СІДЕНКО, д-р екон. наук, член-кореспондент НАН України,
головний науковий співробітник відділу моделювання економічного розвитку
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
e-mail: v_sidenko@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4195-5351>

ГЛОБАЛЬНЕ ПОЗИЦІОНУВАННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано довгострокові тренди змін у глобальному позиціонуванні економіки Китаю, пов'язані з успіхами країни в довгостроковому економічному розвитку й зміцненні економічного потенціалу, а також вплив зумовлених цим змін у співвідношенні глобальних економічних сил на загострення економічних протиріч із США і ЄС, що створює виклики в аспекті глобальної безпеки.

Ключові слова: розвиток економіки Китаю; глобальне позиціонування; глобальна конкуренція; глобальна безпека; тренди економічного розвитку; структурні економічні зміни.

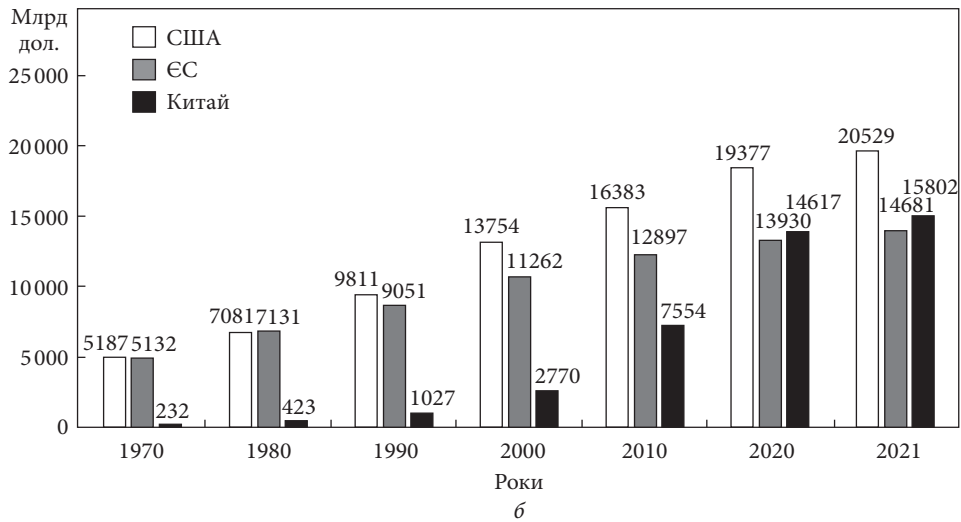
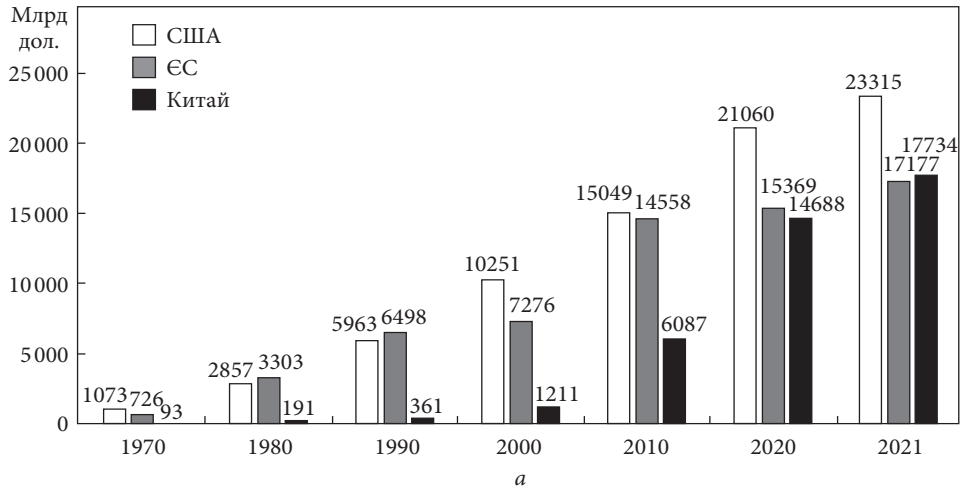

НОВІ ТРЕНДИ В РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ НОВІТНІХ ТРЕНДІВ У ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ КНР ІЗ США, ЄС І КРАЇНАМИ ЗАХОДУ В ЦІЛОМУ

Глобальна економічна криза 2008—2009 рр. стала точкою зламу в майже 30-річному тренді поступового входження економіки Китаю в глобальну економічну систему, в якій провідні позиції посідали США, ЄС і до певної міри інші розвинуті країни Заходу. Цей 30-річний період спирався на закладені Ден Сяопіном принципи прагматизму, згідно з якими розбіжності в со-

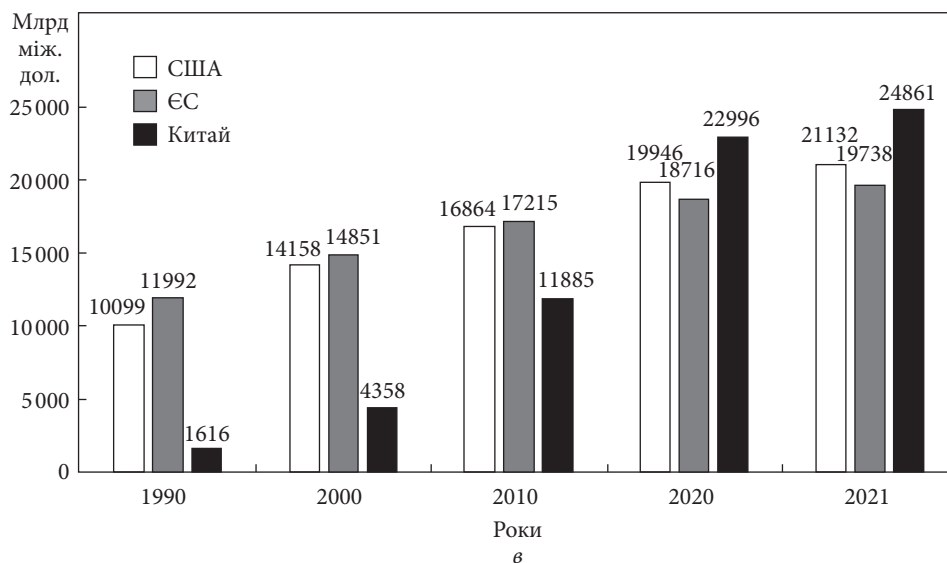
Ц и т у в а н н я: Сіденко В.Р. Глобальне позиціонування китайської економіки: безпековий аспект. *Економіка України*. 2023. № 7. С. 05—30. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.005>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

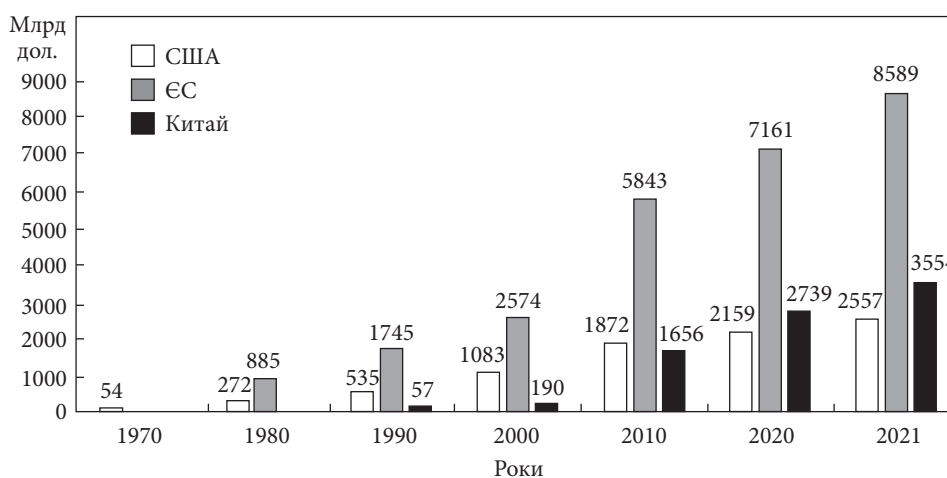

ціально-економічному інституціональному устрої відступали на задній план порівняно з пріоритетними завданнями швидкого економічного розвитку Китаю. Одним з ключових механізмів забезпечення такого розвитку було прогресуюче відкриття економіки Китаю до зовнішнього світу й активне залучення іноземного капіталу і технологій, створення філій провідних багатонаціональних корпорацій. І послідовна реалізація цього курсу привела до вражаючих економічних змін у термінах економічного зростання (ВВП), створення потенціалу міжнародної конкурентоспроможності й зростання експорту, суттєвих зрушень у структурі економіки в бік диверсифікації та більшої технологічності, про що переконливо свідчать графіки, наведені на рис. 1—3. Отже, *політика реформ і відкриття китайської економіки до світу перетворила Китай на одного з провідних учасників світового господарства, який багатьма характеризується як «світова фабрика».*

Такі успішні економічні зміни стали можливими багато в чому завдяки наявності в США, ЄС та інших провідних країнах Заходу стратегічного

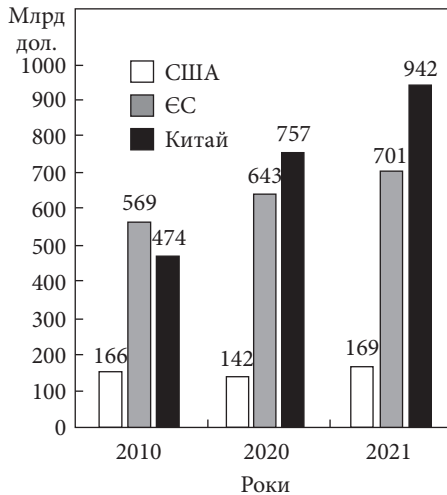

Рис. 1. Довгострокова динаміка ВВП США, ЄС і Китаю: *а* — ВВП у поточних цінах, млрд дол.; *б* — ВВП у постійних цінах 2015 р., млрд дол.; *в* — ВВП за паритетом купівельної спроможності в постійних цінах 2017 р., млрд між. дол.
Джерело: складено автором за: World Bank Data Bank. World Development Indicators. *The World Bank.* URL: <https://databank.worldbank.org/databases>

Рис. 2. Довгострокова динаміка експорту США, ЄС і Китаю, млрд дол.
Джерело: складено автором за: World Bank Data Bank. World Development Indicators. *The World Bank.* URL: <https://databank.worldbank.org/databases>

інтересу, пов'язаного з тим, що інтеграція китайської економіки у світові ринки надавала можливість використовувати величезний потенціал економії від збільшення масштабу й залучення значно дешевшої і при цьому енергійної та дисциплінованої робочої сили в умовах внутрішньої політичної стабільності. Це дозволяло провідним глобально оперуючим компаніям зміцнювати свою глобальну конкурентоспроможність, розширю-

Рис. 3. Динаміка високотехнологічного експорту США, ЄС і Китаю, млрд дол.

Джерело: складено автором за: World Bank Data Bank. World Development Indicators. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/databases>

вати ринки збуту й отримувати надзвичайно великі прибутки. У результаті, китайська економіка наче магніт стала притягувати до себе прямі іноземні інвестиції (ПІІ), що забезпечували високу динаміку її розвитку як у кількісному, так і в якісному відношенні. Загалом, за пе-

ріод з 1980 по 2005 р. Китай залучив у свою економіку інвестицій на суму 311,6 млрд дол., а за 15 років — з 2006 по 2021 р. — ще 1746,1 млрд дол.¹

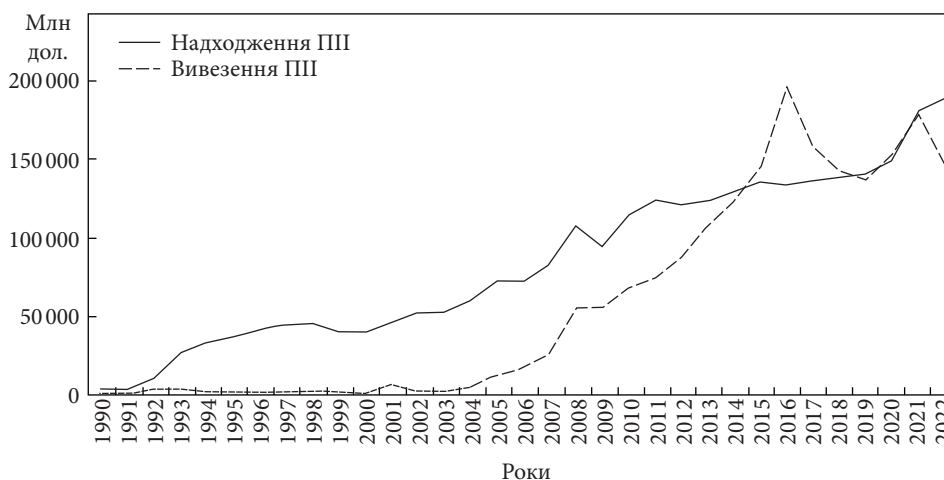
Зазначені меркантильні міркування комерційного сектору підтримувалися сподіваннями політичних кіл західних країн, що прогресуюче втягування Китаю у світове господарство, інституційна структура якого формувалася й скеровувалася переважно США, ЄС та іншими розвинутими країнами, урешті-решт, приведе до спонтанної політичної трансформації Китаю в бік ринкової демократії західного зразка — так само, як це відбувалося раніше з Японією та Південною Кореєю. Як виявилось, ці стратегічні розрахунки були далеко не бездоганними і не врахували можливі негативні для Заходу побічні наслідки політики реформ і швидкого розвитку Китаю.

Виразні позитивні економічні досягнення найчисленнішої за населенням і однієї з найбільших за розміром і наявними ресурсами держав світу, посилені властивими для китайського суспільства соціокультурними перевагами (схильністю до самовдосконалення, енергійністю в досягненні поставлених цілей, високим рівнем дисципліни та ін.), створили *нові можливості для країни в її глобальному позиціонуванні*. Унаслідок прискореної торговельної експансії Китай уже став провідним експортером на ринки багатьох країн світу. Так, за даними СОТ², КНР посідає перше місце як партнер у торгівлі товарами в 41 країні зі 187 країн і територій — членів цієї організації, для яких наявні дані щодо географічного розподілу товарних потоків (як правило, станом на 2021 р.). Причому до цієї групи із 41 країни входять такі великі, як Австралія, Бразилія, Індія, Індонезія, Республіка Корея, Малайзія, Японія і — що найбільш важливо — США і Європейський Союз³. Величезні надбання у сфері освоєння зарубіжних

¹ Розраховано за: UNCTAD. World Investment Report за різні роки.

² WTO. World Trade Profiles 2022. Geneva, WTO, 2023.

³ Показово, що частка Китаю в товарному імпорті на ринок ЄС складала у 2021 р. 22,4 %, тоді як США — лише 11 %, а в імпорті товарів до США на Китай припадало 18,5 %, тоді як на ЄС — 17,1 %. Слід також додати, що Китай упритул на-

Рис. 4. Довгострокова динаміка руху прямих іноземних інвестицій у Китай і з Китаю, млн дол.

Джерело: складено автором за: Global foreign direct investment flows over the last 30 years. UNCTAD. 2023. May 05. URL: <https://unctad.org/data-visualization/global-foreign-direct-investment-flows-over-last-30-years> (дата звернення: 31.05.23).

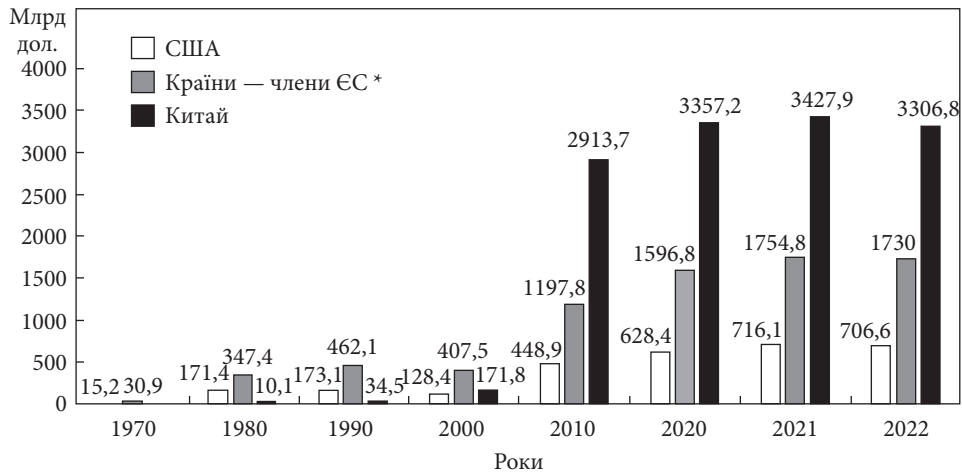
ринків, з яких китайці почали успішно витіснити своїх західних конкурентів, мали наслідком зростаюче активне сальдо торговельного балансу, що, у свою чергу, привело до перетворення Китаю на провідного інвестора і кредитора інших країн. Так, якщо в період 1980—2005 рр. Китай інвестував у вигляді прямих капіталовкладень за кордон 46,3 млрд дол., то у 2006—2021 рр. цей обсяг зростав майже експоненціально — до 2535,5 млрд дол.⁴ Рис. 4 яскраво демонструє цю очевидну зміну балансу в потоках інвестицій за участю Китаю.

Водночас відбувалося безпрецедентно швидке зростання міжнародних резервів Китаю (рис. 5), за обсягом яких КНР значно перевершила і США, і сукупність країн — членів ЄС. Це стало основою для створення потужного фінансового підґрунтя проведення експансіоністської зовнішньоекономічної політики Китаю. Наявність величезних вільних фінансових ресурсів відкрила і великі можливості для реалізації коштовних інфраструктурних та інших проектів розвитку за кордоном, посилюючи тим самим глобальний вплив Китаю.

Загалом суть цих принципівих змін — поява можливостей для відходу від позиції пасивного учасника світової економіки, головним чином реципієнта іноземних інвестицій та іноземних технологій, а в ширшому контексті — і сформованих Заходом глобальних правил поведінки, і пе-

близився до частки ЄС у імпорті Саудівської Аравії та Південно-Африканської Республіки, а після накладання санкцій на РФ, напевно, у 2022 р. уже став головним постачальником товарів і на цей ринок.

⁴ Розраховано за: UNCTAD. World Investment Report за різні роки.

Рис. 5. Довгострокова динаміка міжнародних резервів (включаючи золото) США, ЄС і Китаю, млрд дол. (* — сума показників резервів усіх країн — членів ЄС)
Джерело: складено автором за: World Bank Data Bank. World Development Indicators. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/databases>

реходу на позиції **активного суб'єкта формування нової структури і нових інститутів світового господарства**. Саме ця фундаментальна ідея стала наріжним каменем нової політичної філософії КНР періоду правління Сі Цзіньпіна. І саме ця принципова зміна є **прямим викликом глобальному домінуванню Заходу і одним з найбільш глибоких і потужних чинників зростаючої глобальної конфліктності**. Остання стимулюється низкою чинників, головними з яких можна назвати три.

1. Екстраполяція глобальних трендів, які означилися за останні два десятиріччя, породили передчуття ще більших змін у глобальному балансі сил у майбутньому. На це вказують численні дослідження, у тому числі авторитетних західних аналітичних центрів. Показовим у цьому контексті є прогноз всесвітньо відомої консалтингової компанії PricewaterhouseCoopers до 2050 р., яка передбачила істотні зміни в частках глобального ВВП, обчисленого за паритетом купівельної спроможності в цінах 2016 р., на користь нових лідерів — Китаю та Індії: зростання у 2050 р. порівняно з 2016 р. частки Китаю з 18 до 20 %, Індії — з 7 до 15 %, при скороченні часток США і ЄС-27, відповідно, з 16 і 15 % до 12 і 9 %⁵. Слід, однак, зазначити, що такі й подібні прогнозні оцінки великою мірою виходять з екстраполяції наявних трендів і недостатньо враховують можливі тектонічні зрушення у світовій економіці під впливом новітніх технологічних трансформацій. Останні роблять світову

⁵ The Long View: How will the global economic order change by 2050 ? PricewaterhouseCoopers, February 2017. 72 p. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-the-world-in-2050-full-report-feb-2017.pdf>

систему малопередбачуваною і відкритою до істотних змін під впливом низки чинників емерджентного характеру, які важко спрогнозувати, але які можуть справляти дуже істотний вплив на перебіг боротьби за майбутнє глобальне лідерство.

2. Глобальна криза 2008—2009 рр. породила тривалий шлейф економічних негараздів у ареалі Заходу, і особливо гострих у євроні. Водночас вони не мали критичного впливу на позитивну економічну динаміку КНР та інших нових лідерів походженням з країн «третього» світу, лише несуттєво знизивши їх темпи. І це надавало аргументи на користь висновку про наявність у Китаю переваг за параметром стійкості (резилієнтності) економіки. При цьому йдеться не стільки про тимчасові негативні макроекономічні тенденції у західному світі, скільки про наростання прикмет втрати енергії розвитку і загострення внутрішніх суперечностей усередині західного світу в період президентства в США Д. Трампа, коли відбулося помітне послаблення впливу США на функціонування глобальних інститутів і загострення протиріччя по лінії США — Європа.

Пандемія COVID-19 породила наслідки, пов'язані не лише з величезними людськими і економічними втратами, які стали найзначнішими в ареалі найбільш розвинутих країн світу. Головний виклик для глобальних позицій західного світу пов'язаний з тим, що пандемія, по-перше, виявила надзвичайну вразливість систем охорони здоров'я провідних західних країн, які до того часу вважалися зразковими і вартими наслідування всіма іншими; по-друге, поведінка провідних західних країн під час пандемії була далекою від дотримання принципу солідарності з країнами «третього» світу, які стикнулися з проявами виразного фармацевтичного націоналізму провідних країн світу, отримали гіркий урок того, які екзистенційні загрози може становити нерівноправна й асиметрична світова економічна система.

3. Як наслідок дії означених чинників, звільнилося місце для активності інших глобальних «гравців», серед яких — швидко зростаючий Китай. Саме в кільватері цієї нової геостратегічної реальності КНР у особі свого нового лідера виступила з відомими стратегічними ініціативами.

Висунута у 2013 р. китайська ініціатива «Один пояс — один шлях» (або скорочено «Пояс і шлях» — Road and Belt Initiative) об'єктивно створює низку суходільних і морських магістральних шляхів, які інфраструктурно зв'язують економіку Китаю з Європою, Західною, Південною і Південно-Східною Азією, а також Східною Африкою. При цьому йдеться фактично про створення передумов для економічної прив'язки держав-учасниць до китайської економіки і виштовхування з цього ареалу впливу західних конкурентів, принаймні тих, хто не має наміру брати в ній участь. У цьому контексті слід звернути увагу на два важливі моменти: по-перше, надзвичайно активне залучення до реалізації цієї ініціативи більшості (понад 150) країн світу шляхом укладення з ними угод про

співробітництво в рамках цієї ініціативи⁶; по-друге, створення (формальне заснування у 2014-му і юридичне оформлення в грудні 2015 р., початок операцій — у 2016 р.) дуже потужного фінансового інструменту для просування цієї ініціативи — Азійського банку інфраструктурних інвестицій (Asian Infrastructure Investment Bank — АБІІ) зі штаб-квартирою в Пекіні⁷ і учасниками з понад 90 країн світу.

Ініціатива «Пояс і шлях» мала і більш загальний контекст для своєї появи: вона не була лише інструментом прагматичної економічної політики. Цим загальним контекстом стало нове бачення процесу глобалізації як такого, через що цей підхід дістав назву «глобалізація 2.0». У Китаї цю ініціативу офіційно названо «Спільне майбутнє для людства» (Shared Future for Mankind). Вона була запропонована президентом КНР і головою КПК Сі Цзіньпіном спочатку під час XVIII національного з'їзду КПК у листопаді 2012 р., а пізніше розвинута ним у виступах у ООН і на XIX з'їзді КПК у жовтні 2017 р. Суть цієї ініціативи — проголошення «Нової ери міжнародного розвитку» [1].

У вересні 2021 р. (на засіданні 76-ї сесії ГА ООН) китайський лідер висунув «Ініціативу з глобального розвитку» (Global Development Initiative — GDI)⁸, яка сформулювала чотири головних пріоритети для «періоду нової турбулентності й трансформації»: перемога над COVID-19; прагнення до більш стабільного, екологічного і збалансованого глобального розвитку; зміцнення солідарності й сприяння взаємній повазі та взаємовигідній співпраці у веденні міжнародних відносин; покращення глобального управління і забезпечення справжньої багатосторонності.

Нарешті, керуючись міркуваннями зміцнення глобальних позицій КНР в умовах глобальної безпекової кризи, яка розгорнулась у контексті російського повномасштабного вторгнення в Україну, голова КНР Сі Цзіньпін висунув:

- у квітні 2022 р. (у виступі на щорічному засіданні Форуму Бао для Азії) «Глобальну безпекову ініціативу» (Global Security Initiative — GSI),

⁶ Серед країн Європи такі угоди були укладені з 17 із 27 країн — членів ЄС, включаючи майже всіх нових членів Євросоюзу, що приєдналися після 2004 р., а також з Австрією, Грецією, Італією, Люксембургом і Португалією. Загалом вони відомі як Ініціатива «16+1» завдяки саміту 16 європейських країн і Китаю від 2016 р., коли були ініційовані угоди зі співробітництва.

⁷ Станом на 31 березня 2023 р. має підписний акціонерний капітал обсягом близько 96,7 млрд дол., оплачений капітал — 19,4 млрд дол., сукупні активи — 53,6 млрд дол. (Asian Infrastructure Investment Bank Condensed Financial Statements (Unaudited) for the Three Months Ended March 31, 2023. URL: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/financial-statements/.content/index/pdf/AIIB-Q1-2023-Financial-Statements-final.pdf>).

⁸ Bolstering Confidence and Jointly Overcoming Difficulties to Build a Better World: Statement by H.E. Xi Jinping, President of the People's Republic of China at the General Debate of the 76th Session of the United Nations General Assembly. *XINHUANET*. 2021. Sep 21. URL: www.news.cn/english/2021-09/22/c_1310201230.htm (дата звернення: 02.07.2022).

яка акцентувала «принцип неподільної безпеки, створення збалансованої, ефективної та стійкої архітектури безпеки» і виступила «проти побудови національної безпеки на основі небезпеки в інших країнах»⁹;

• у березні 2023 р. (на зустрічі високого рівня в рамках діалогу КПК з політичними партіями світу) «Глобальну цивілізаційну ініціативу» (Global Civilization Initiative — GCI), яка зробила наголос на толерантності, співіснуванні, обмінах і взаємному навчанні між різними цивілізаціями в умовах тісної взаємопов'язаності майбутнього всіх країн¹⁰.

Усі ці події та ініціативи, які базуються на концепті багатополярного світу, спрямовано на значне прискорення процесу поширення альтернативних західним поглядів на світ. Цей концепт фактично відображає прагнення до *перерозподілу «силових полів» світу відповідно до нових реалій, що загрожуює євроатлантичному західному світу перспективою значного звуження його сфери впливу*. У цьому контексті, однак, слід бути обережними в прогнозах на майбутнє. Адже істотні зміни як у пріоритетах китайської політики, так і в оточуючому глобальному середовищі можуть зумовити коригування тих трендів зростання, які реєструвалися в минулому (див. рис. 1—5). Так, уже сьогодні стає реальністю, зокрема, довгострокове зниження темпів зростання китайського ВВП¹¹. Багато в чому перспективи Китаю залежатимуть від його здатності реалізувати поставлені цілі в галузі інноваційного розвитку (це буде детально досліджено в подальшому).

⁹ Rising to Challenges and Building a Bright Future Through Cooperation Keynote. Speech by H.E. Xi Jinping President of the People's Republic of China At the Opening Ceremony of the Boao Forum for Asia Annual Conference 2022. Beijing, 21 April 2022. URL: <https://english.boaoforum.org/newsDetail.html?navId=3&itemId=0&permissionId=114&detailId=16834> (дата звернення: 01.07.2022). Ці принципи розвинуто в Концептуальному документі Міністерства закордонних справ КНР у лютому 2023 р. (The Global Security Initiative Concept Paper. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. 2023. Feb 21. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/202302/t20230221_11028348.html (дата звернення: 31.05.2023)).

¹⁰ Keynote Address by H.E. Xi Jinping, General Secretary of the Central Committee of the Communist Party of China and President of the People's Republic of China at the CPC in Dialogue with World Political Parties High-level Meeting. Beijing, 15 March 2023. URL: http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-03/16/content_85171478.htm (дата звернення: 16.03.2022).

¹¹ Це підтверджує перше інтерв'ю, яке дав прем'єр Державної ради КНР Лі Цян відразу після його призначення на посаду, в якому він орієнтував на помірний порівняно з минулим темп зростання ВВП (5 %) за очевидного акценту не стільки на кількісні параметри, скільки на якісні зміни в економіці (Wang Cong, Tu Lei, Shen Weiduo. Chinese Premiers' down-to-earth approach at first press-conference inspires confidence. *Global Times*. 2023. Mar 13. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202303/1287229.shtml> (дата звернення: 14.03.2023)).

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН США І ЄС З КНР

Еволюція політики економічних відносин США і ЄС з КНР у період з 2017 р.

Процес фундаментального перегляду відносин США і Китаю був започаткований колишнім президентом США Д. Трампом, який, чітко усвідомлюючи факт перетворення Китаю на головного суперника США на світовій арені, ініціював низку економічних заходів, спрямованих на обмеження потенціалу економічного і технологічного зростання КНР. Ці заходи концентрувалися головним чином на таких напружах.

1. Ініціювання у 2018 р. адміністрацією США суттєвих торговельних обмежень з блокуванням доступу широкої групи китайських товарів на американський ринок, що викликало інтенсивні заходи у відповідь і тим самим спричинило торговельну війну між США і Китаєм. Як наслідок, до кінця 2019 р. Сполучені Штати запровадили мита на китайський імпорт приблизно на 350 млрд дол., а Китай у відповідь застосував заходи проти американського експорту на 100 млрд дол. [2].

2. Обмеження американських інвестицій у китайську економіку і захоплення виходу американських компаній з ринку Китаю та їх повернення до США (так званий *reshoring*), чому істотно сприяли заходи із зниження податків усередині США.

3. Обмеження діяльності провідних китайських високотехнологічних компаній на ринку США і блокування їх доступу до передових американських технологій на підставах систематичного порушення китайськими компаніями прав інтелектуальної власності або з інших — не-економічних — міркувань (порушення прав людини, міркування національної безпеки та ін.)¹².

Однак сукупний ефект зазначених обмежувальних торговельних заходів був далеким від поставлених адміністрацією Трампа цілей і неоднозначним за своїм впливом (унаслідок зумовлених обмеженнями зростання цін і ускладнення ланцюгів поставок побічно постраждали і американські споживачі та компанії), через що відкрита торговельна війна була

¹² Так, зокрема, американські санкції, запроваджені в жовтні 2019 р., торкнулися провідних китайських фірм, що оперують у сфері штучного інтелекту, — Sense Time Group Ltd, Megvii Technology Ltd, Hangzhou Hikvision Digital Technology Co Ltd, Zhejiang Dahua Technology, IFLYTEK Co, Xiamen Meiya Pico Information Co, Yixin Science and Technology Co. До цього списку слід додати і визнаного китайського лідера в галузі телекомунікацій — компанію Huawei Technologies Co. Ltd., яка з кінця 2010-х років зіткнулася з цілим валом звинувачень з боку США (включаючи порушення прав інтелектуальної власності, режиму санкцій щодо Ірану, фінансові порушення, наявність тісних зв'язків з китайським ВПК і «загрозу національній безпеці» тощо), які стали підставою для істотних обмежень у комерційній та інвестиційній діяльності китайської компанії, спроб її витіснення з ланцюгів постачання необхідних компонентів виробництва і навіть арешту й притягнення до юридичної відповідальності керівних осіб Huawei.

завершена у 2020 р. Адміністрація Дж. Байдена істотно скоригувала політику Д. Трампа, взявши курс на повернення втрачених глобальних позицій, посилення єдності західного світу, в тому числі активізацію відносин США з ЄС. Водночас було взято курс на посилення протидії глобальним намірам КНР шляхом значного розширення фронту цієї протидії за межі виключно торговельної та інвестиційної політик, які були фокусом у політиці Д. Трампа. Якщо останній робив наголос саме на економічних аспектах суперництва, то Дж. Байден змістив його на ідеологічне протистояння з авторитарними політичними режимами, до яких, безумовно, віднесено Китай, і на *здіяння інструментів глобального просування західних демократичних цінностей і створення нових інституційних форматів залучення країн до тісного союзу із західним світом.*

При цьому нова зовнішня політика США активно спирається на значну активізацію технологічних і відповідних структурних економічних змін у країні з метою якнайбільшого використання можливостей новітнього технологічного переходу, до якого дедалі більше втягується передова частина світу. Тим самим робиться спроба відновити енергію розвитку західного світу на основі посилення кардинальних (проривних) технологічних переваг. У цьому контексті, на відміну від економічної політики президента Д. Трампа, яка наголошувала на протекціонізмі щодо американських виробників, які не витримували конкуренції з китайськими компаніями, і на розвитку енергетичного сектору, політика Дж. Байдена акцентує на значному прискоренні технологічних інновацій у високотехнологічних секторах, які й повинні зробити американські компанії глобально домінуючими.

Такі зміни в американській міжнародній політиці рельєфно відображено в ухваленій у жовтні 2022 р. новій версії Стратегії національної безпеки США (National Security Strategy)¹³. Її зміст однозначно свідчить про взяття на озброєння в умовах «ери зростаючої геополітичної конфронтації» багатоаспектної наступальної політики просування американських інтересів у світі й відродження провідної глобальної ролі США на основі технологічного лідерства¹⁴. Нова версія Стратегії національної безпеки США відкрито проголосила Китай своїм головним стратегічним суперником, називаючи його єдиною країною, яка має і намір, і по-

¹³ National Security Strategy. October 2022. Washington, The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>

¹⁴ У передмові до тексту Стратегії президент США відверто проголошує: «Моя адміністрація опанує це вирішальне десятиріччя для просування життєво важливих американських інтересів і позиціонування Сполучених Штатів таким чином, щоб обійти наших стратегічних конкурентів <...> Ми знаходимося в середовищі стратегічного суперництва у формуванні майбутнього міжнародного порядку <...> Жодна нація не має кращої позиції, ніж Сполучені Штати, для забезпечення сильного і цілеспрямованого лідерства <...> США мають усе необхідне для того, щоб виграти суперництво за XXI століття». National Security Strategy, op.cit. P. 2—3.

тенціал (економічний, дипломатичний, військовий, технологічний) змінити світовий порядок на свою користь. Звідси оголошена **системна глобальна конкуренція з Китаєм у всіх сферах** — технологічній, економічній, політичній, військовій, розвідувальній та глобального управління¹⁵. І хоча нова Стратегія національної безпеки США містить інструменти не лише глобального суперництва, але й глобального співробітництва (визначає низку далекосяжних цілей щодо проведення активної кліматичної політики, створення основ для енергетичної безпеки, боротьби з пандеміями і гарантування біозахисту, продовольчої безпеки тощо), її основні інновації мають виразну орієнтацію на забезпечення глобального американського лідерства.

Пріоритети цієї стратегії, які прямо стосуються економічних і науково-технологічних відносин з КНР, передбачають, зокрема, таке.

1. Використання мережі нових регіональних і міжрегіональних організацій для посилення впливу США й обмеження поля дій для Китаю, до якої мають увійти:

- Індо-Тихоокеанська рамкова економічна угода для забезпечення процвітання (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity — IPEF), ініційована 23 травня 2022 р. в Токіо;
- партнерство для глобальних інвестицій і розвитку інфраструктури (Partnership for Global Investment and Infrastructure — PGII) як прямий виклик китайському проєкту «Один пояс — один шлях» (Belt and Road Initiative), оскільки він спрямований на задоволення потреб країн з середніми й низькими доходами в інвестиціях у інфраструктуру;
- Торговельна і технологічна рада США — ЄС (the U.S. — EU Trade and Technology Council).

2. Створення організацій, діяльність яких спрямована на обмеження комерційної та інвестиційної присутності Китаю в стратегічно значущих регіонах, зокрема в Африці (Prosper Africa Build Together Campaign, Feed the Future, Power Africa Initiative) і Латинській Америці (стимулювання діяльності Американського партнерства для економічного процвітання (Americas Partnership for Economic Prosperity)).

3. Проголошення центральної ролі технологій у геополітичній конкуренції та ініціація задля цього активної промислової політики і здійснення стратегічно спрямованих державних інвестицій з метою формування потужної промислової та інноваційної бази. Зокрема, ідеться про Закон про стимулювання досліджень і виробництва напівпровідників усередині США (CHIPS and Science Act), згідно з яким передбачено виділення 280 млрд дол. для інвестицій у цивільні дослідження і розробки в критично важливих секторах, таких як напівпровідники, передові методи комп'ютерних обчислень, наступне покоління зв'язку, технології виробництва чистої енергії, біотехнології.

¹⁵ National Security Strategy, op.cit. P. 24.

4. Недопущення можливості для стратегічних конкурентів користуватись основоположними американськими інноваціями за рахунок посилення експортного контролю, механізмів скринінгу інвестицій, а також протидія засобам крадіжки даних у цифровому середовищі. Це є прямим викликом високотехнологічному розвитку Китаю¹⁶.

5. Посилення стимулів для залучення в США талановитих дослідників з усього світу. Аналогічно така політика має вплинути, насамперед, на Китай, громадяни якого знаходяться на першому місці серед отримувачів докторських ступенів в університетах США¹⁷.

6. Ревіталізація G7 як провідного центру формування глобального порядку за рахунок, зокрема, ширшого залучення до роботи інших країн, що поділяють її цінності. Так, на саміті G7 у Хіросімі (Японія) були присутні в якості запрошених Австралія, Бразилія, В'єтнам, Індія, Індонезія, Республіка Корея, Коморські острови (як головуюча країна в Африканському союзі), острови Кука (як головуючі у Форумі Тихоокеанських островів) і Україна, а протягом 2022 р. до дискусій у цьому форматі також залучались Аргентина, Сенегал, Південно-Африканська Республіка. У роботі G7 беруть участь провідні міжнародні організації — ООН, Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), МВФ, ОЕСР, Світовий банк, Міжнародне енергетичне агентство, Світова організація торгівлі.

7. Ініціатива США в загальному оновленні системи ООН і в цілому системи багатосторонніх інституцій, особливо в контексті регулювання питань розвитку технологій, кіберпростору, торгівлі й економіки, як пряма альтернатива відповідним окресленим глобальним ініціативам КНР.

¹⁶ Застосовані в цій сфері у квітні 2021 р. американські санкції торкнулися, зокрема, семи китайських суперкомп'ютерних компаній, таких як Tianjin Phytium Information Technology, Shanghai High-Performance Integrated Circuit Design Center, Sunway Microelectronics, National Supercomputing Center у Цзінані, Національний суперкомп'ютерний центр у Шеньчжені, Національний суперкомп'ютерний центр в Усі й Національний суперкомп'ютерний центр у Чженчжоу. А в жовтні 2022 р. адміністрація Байдена запровадила нові обмеження на продаж Китаю напівпровідникових технологій, які є критично важливими для виробництва ним багатьох сучасних виробів — від суперкомп'ютерів до зброї. Не менш резонансними виявились і кроки, зроблені вже у 2023 р. й спрямовані на заборону діяльності на території США відомої китайської соціальної мережі TikTok, яка також розглядається як чинник загрози національній безпеці США через можливість несанкціонованого витоку чутливих даних (США в цьому підтримує ціла низка європейських держав).

¹⁷ На Китай припадало 22 866 отримувачів докторських ступенів у США із загальної кількості 65 835 ступенів, наданих негромадянам США протягом 2016—2019 рр., тобто майже 35 %, причому 82,4 % з них мають плани залишитись у США, а 54,4 % — рішуче налаштовані залишитись. За окремими спеціальностями розподіл є таким: фізичні науки і науки про Землю — 4154 особи (41 %; наміри залишитись — відповідно, 81,4 і 51,7 %), математика і комп'ютерні науки — 3846 осіб (42 %; наміри залишитись — відповідно, 86,3 і 64,5 %), технічні науки — 8472 особи (37 %; наміри залишитись — 84,3 і 53,1 %) (The STEM Labor Force of Today: Scientists, Engineers, and Skilled Technical Workers. *Science and Engineering Indicators*. Table SLBR-37. URL: <https://nces.nsf.gov/pubs/nsb20212/data>).

Отже, можна констатувати значне наростання й примноження елементів протистояння в усьому комплексі американської політики по відношенню до КНР, з набуттям такою політикою ознак системності. І це свідчить про те, що створено довгостроковий тренд, який істотно впливатиме на весь комплекс глобальних економічних відносин.

ВИЗНАЧЕННЯ НОВІТНІХ ТРЕНДІВ У ПОЛІТИЦІ ЄС-27 ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН З КНР

Найбільш помітною подією в галузі зовнішньої економічної політики Європейського Союзу стало офіційне проголошення у 2021 р. курсу на так звану відкрити стратегічну автономію (Open Strategic Autonomy)¹⁸, що визначається як здатність ЄС робити власний вибір і «формувати навколишній світ через відносини лідерства і залучення, які віддзеркалюватимуть його стратегічні інтереси і цінності». Для розвитку загальних принципів цієї політики був ініційований процес розробки і прийняття низки норм права ЄС, яка включає:

- механізм протидії політиці примусу (anti-coercion instrument);
- ініціативу щодо міжнародних закупівель (international procurement initiative);
- механізм коригуючого прикордонного податку на товари з вмістом вуглецю (Carbon Border Adjustment Mechanism — CBAM);
- регламент щодо іноземних субсидій (foreign subsidy regulation);
- норми добросовісної корпоративної практики щодо сталого розвитку (corporate sustainability due diligence);
- регламент щодо механізмів забезпечення виконання рішень у торговельних спорах (enforcement regulation for trade disputes);
- ініціативу стосовно протидії вирубці лісів (deforestation initiative).

Загалом ці нові механізми ведуть до суттєвої модифікації умов конкуренції на єдиному європейському ринку, адже віднині режим доступу на нього істотно залежатиме від дотримання країнами-нечленами низки норм права ЄС. Хоча ці нові норми матимуть рівну силу для всіх без винятку «третіх» країн, саме Китай може стати їх головною жертвою. Окреслені загальні заходи доповнюються і більш спеціалізованими інструментами, спрямованими на обмеження з боку ЄС торговельної та інвестиційної експансії Китаю в Європі. Лише за останній час у ЄС ухвалено нормативні акти, спрямовані насамперед проти зростаючої присутності Китаю в економіці Європи. Ідеться, зокрема, про ухвалення 19 березня 2019 р. Регламенту ЄС стосовно рамок скринінгу прямих іно-

---

¹⁸ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Trade Policy Review — An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy”. COM/2021/66 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52021DC0066> (дата звернення: 01.07.2023).

земних інвестицій на територію Союзу і відповідної Комунікації Єврокомісії з цього питання^{19, 20}. Європейською комісією 17 червня 2020 р. була випущена Біла книга стосовно вирівнювання умов конкуренції в аспекті застосування іноземних субсидій²¹, спрямована насамперед проти китайського субсидованого експорту на ринок ЄС.

Вказані чинники змін у торговельно-економічному режимі ЄС доповнюються негативним впливом ускладнення комунікацій Китаю з ЄС унаслідок накладених на РФ санкцій з боку Європейського Союзу. Вони призводять до блокування великих транзитних шляхів, що проходять територією РФ. Має місце і значне ускладнення транспортних комунікацій через територію України внаслідок ведення бойових дій. Необхідність перебудови за таких умов маршрутів транспортної логістики зробить транспортні перевезення більш дорогими і тривалими, що, у свою чергу, зумовлюватиме подорожчання виробництва і зростання витрат товарного обігу, підштовхуючи зростання цін на ринках і порушення балансу між попитом і пропозицією.

Слід зазначити, що обмежувальні заходи, які вживаються на комунітарному рівні, доповнюються ще більш широким арсеналом таких заходів на національному рівні (країн — членів ЄС), які, хоча й мають формально загальний (недискримінаційний) характер, проте фактично найбільше зачіпатимуть саме Китай. Про масштабність таких заходів дає певне уявлення їх перелік, ухвалений рядом країн ЄС лише у 2021 р. у сфері регулювання інвестицій:

Чехія: запровадження нового механізму перевірки прямих іноземних інвестицій. Будь-який інвестор — не член ЄС повинен отримати дозвіл для ефективного контролю над компанією в країні;

Данія: запровадження на законодавчому рівні механізму перевірки ПІІ, який вимагає від іноземних інвесторів отримати попередній урядовий дозвіл на придбання щонайменше 10 % акцій датської компанії, а також для створення нової компанії у окремих секторах;

Франція: включення до списку сфер і ключових технологій, які підпадають під механізм нагляду за ПІІ, технологій, пов'язаних з виробництвом енергії з відновлюваних джерел;

¹⁹ Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union. *Official Journal of the European Union*. L 79 I. 2019. Mar 21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/452/oj>

²⁰ Communication from the Commission “Guidance to the Member States concerning foreign direct investment and free movement of capital from third countries, and the protection of Europe’s strategic assets, ahead of the application of Regulation (EU) 2019/452 (FDI Screening Regulation)” 2020/C 99 I/01. C/2020/1981. *Official Journal of the European Union* C 99 I, 26.3.2020, p. 1–5. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52020XC0326%2803%29>

²¹ White Paper on levelling the playing field as regards foreign subsidies. Brussels, 17.06.2020 COM(2020) 253 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52020DC0253>

Німеччина: додавання до списку видів діяльності, охоплених механізмом нагляду за ПІІ, 16 високотехнологічних видів діяльності (їх загальна кількість тим самим сягнула 43) і паралельне змінення порогових значень індикаторів для їх включення в скринінг інвестицій, пов'язаних з придбанням активів у різних сферах;

Італія: розширення сфери дії процедур, які потребують попереднього дозволу уряду для придбання іноземними інвесторами активів, що вважаються стратегічно важливими для національних інтересів: стосуються портів, аеропортів, автомагістралей національного значення, космодромів, залізничної мережі в межах транс'європейської мережі, ширококутового зв'язку і ультраширококутових послуг;

Словаччина: запровадження механізму перевірки інвестицій, відповідно до якого будь-які придбання більше ніж 10 % акцій або прав голосу в операції, пов'язані з критичною інфраструктурою, можуть підлягати перевірці на предмет можливого порушення громадського порядку або національної безпеки. Уряду надано повноваження блокувати придбання в низці секторів, які включають транспорт, інформаційні та комунікаційні технології, енергетику, гірничу промисловість, поштові послуги, фармацевтику і хімічну промисловість, металургію, охорону здоров'я, водне господарство, фінанси і сільське господарство²².

Розглядаючи проблеми економічних відносин між Китаєм і ЄС, слід мати на увазі, що компетенції щодо регулювання різних блоків економічних питань по-різному розподілено в рамках комунітарного права Євросоюзу. Так, якщо торговельна політика і регулювання конкуренції є винятковою компетенцією комунітарних органів регулювання, то, наприклад, інвестиційні питання значною мірою регулюються державами-членами. Та й в ухваленні рішень комунітарними органами ключову роль відіграє Рада Міністрів ЄС — з правом національних урядів блокувати рішення, що суперечать національним інтересам. Отже, проблеми, що виникають у контексті відносин Китай — ЄС і значною мірою генеруються Європейською комісією на чолі з У. фон дер Ляйен, можуть, принаймні частково, вирішуватись у рамках двосторонніх контактів з провідними членами ЄС — як це продемонстрував візит на початку квітня 2023 р. до Китаю французького президента Е. Макрона.

ВПЛИВ ЗМІН ВІДНОСИН КНР ІЗ США І ЄС НА ГЛОБАЛЬНЕ БЕЗПЕКОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Зростаюча глобальна економічна конкуренція між Заходом, передусім у особі двох його провідних центрів — США і ЄС, з одного боку, і Китаєм, який формує навколо себе широку зону впливу, — з іншого, дедалі більше перетворюється на конфлікт і глобальне протистояння, що виходять

²² UCTAD. World Investment Report 2022. New York, United Nations, 2022. 244 p., P. 59. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf

далеко за межі економічної сфери. Саме це протистояння вже сьогодні стало ключовим чинником зростаючої глобальної нестабільності, потужним каталізатором якого є геополітика російської держави, що стимулюється російськими мріями залучити Китай до свого геополітичного курсу. І це протистояння, напевно, може бути довготривалим фактором, здатним структурувати відносини у світі. Ось чому дискусії навколо можливих наслідків і перспектив цього фундаментального конфлікту стали одним з найбільш улюблених занять для широкого кола політологів і політичних футурологів.

Слід, однак, зазначити, що ці процеси є настільки багатофакторними за своїми джерелами і драйверами і неоднозначними за механізмами взаємодії і розвитку в часі, що будь-які однозначні передбачення (сценарії) свідчать, скоріше, не про глибинне розуміння процесів, що відбуваються, а про власні політико-ідеологічні преференції їх авторів. Будь-який серйозний аналіз має уникати таких підходів і в першу чергу оперувати можливими альтернативними сценаріями, частина з яких може бути взагалі невидимою з позицій сьогодення. Такі прогнози сценарні оцінки мають виходити з напевно об'єктивно доведених фактів, а не з їх певних ціннісних настанов, оскільки останні завжди є суб'єктивно зумовленими.

Серед низки трендів, які сьогодні означились у контексті протистояння між Заходом і Китаєм, можна виокремити такі, які мають високу ймовірність стати довгостроковими мегатрендами. Наведемо деякі з них.

1. Розрив старих виробничих і логістичних ланцюгів та їх заміщення новими ланцюгами є прямим наслідком не лише значного ускладнення транспортних комунікацій, але й загального зростання ризиків у міжнародному товарообігу в умовах зростаючої політизації економічних процесів. За нинішніх умов практично необмежене коло товарів і послуг може підпадати під дію економічних санкцій якщо не прямо, то опосередковано. І навіть у ситуації, коли санкції не оголошуються, саме існування постійної можливості розширення кола обмежень і значна інтенсифікація контрольно-інспекційних процедур (зокрема, у портах і пунктах митного оформлення), які потребують часу, призводять до зростання не лише комерційних ризиків, але й витрат, пов'язаних із здійсненням торговельних обмінів і підтриманням мереж поставок компонентів виробництва. Крім того, зростаючі ризики порушення термінів поставок, які можуть мати критичне значення для низки безперервних виробництв, неодмінно стимулюватимуть зростання розмірів страхових платежів і, відповідно, збільшення компоненту страхової складової у ціні експортованого товару. Ці додаткові витрати здатні повністю поглинути потенційні виграші від створення географічно диверсифікованих мереж виробництва заради досягнення мінімізації витрат.

Ось чому укорочення виробничих ланцюгів, більш компактне розміщення мереж міжнародного виробництва, з урахуванням пріоритету дружніх країн у рамках регіональних і субрегіональних об'єднань, ста-

ють сьогодні імперативом економічної політики на різних рівнях управління — не лише державному, але й корпоративному. Такому розвитку сприятимуть і зростаючі технологічні трансформації у світі — цифровізація економіки, поширення технологій так званого адитивного виробництва, у основі якого лежить, насамперед, обмін технологіями і послугами, при скороченні потреб у перевезеннях вузлів і деталей. Як наслідок, **світ стикається з реальністю перспективи значної фрагментації світової економіки**, кожен з фрагментів якої може формуватися навколо найпотужніших регіональних об'єднань, які останнім часом набули небувалого імпульсу для свого поширення й розвитку. У цьому плані досить красномовною і навіть символічною виявилась остання «Доповідь торгівлі й розвитку» ЮНКТАД, яка вийшла під загальною назвою «Перспективи розвитку в розколотому світі: глобальний безлад і регіональні відповіді» — на фоні титульної сторінки із зображенням земної кулі, що вся пішла тріщинами²³.

Водночас слід мати на увазі, що процес перебудови виробничих ланцюгів за участю Китаю розпочався ще до нинішньої глобальної безпекової кризи. Серед іншого, він був ініційований і суто економічними міркуваннями, а одним з найбільш істотних було значне (багаторазове) зростання вартості робочої сили в Китаї у процесі економічних реформ і позитивної динаміки доходів населення²⁴. Швидке зростання зарплат у Китаї, яке стимулюється демографічними тенденціями до серйозного зниження народжуваності й відчутного старіння населення, примушує глобально діючі компанії переводити виробництва до інших азійських країн, де зарплати є помітно нижчими. Відчутного поштовху цьому процесу надали надзвичайно жорсткі кроки проти пандемії COVID-19, які супроводжувалися масштабними карантинними заходами, що спричиняли призупинення або суттєве скорочення діяльності підприємств і порушення у функціонуванні виробничих ланцюгів. У результаті поєднання цих двох стимулів — суто економічного і безпекового — процес виходу низки багатонаціональних корпорацій з Китаю став набирати обертів. Так, у червневому 2022 р. опитуванні, проведеному Торговельною палатою Європейського Союзу в Китаї, 23 % західних компаній за-

²³ UNCTAD. Trade and Development report 2022: Development Prospects in a Fractured World: Global Disorder and Regional Responses. Geneva, United Nations, 2023.

²⁴ Так, за оцінками фахівців у авторитетних виданнях, «Китай втрачає перевагу низької вартості, якою він користувався роками». На момент приєднання до СОТ на початку ХХІ ст. середня річна заробітна плата дорівнювала 9333 юаня, або 1127 дол., — майже в 30 разів менше, ніж у США. І це примушувало виробників шукати варіанти розміщення виробництва в Китаї. У 2021 р. середня зарплата в Китаї зросла до 105 тис. юаней на рік, або 16 153 дол., — уже лише в 3,5 рази менше, ніж у США (Erzati M. The East-West Wage Gap Not Nearly As Compelling As It Once Was. *Forbes*. 2023. Jan 30. URL: <https://www.forbes.com/sites/miltonezrati/2023/01/30/the-east-west-wage-gap-not-nearly-as-compelling-as-it-once-was/?sh=efa6a4f254d1> (дата звернення: 02.06.2023)).

явили, що розглядають можливість перенесення операцій з країни, а 50 % повідомили, що бізнес у КНР став більш політизованим²⁵. Серед відомих компаній, які вже долучилися до цього процесу, є Samsung, Adidas, Nike, які перемістили свої потужності до В'єтнаму, Apple, Hasbro (найбільша у світі компанія з виробництва іграшок) — до Індії і В'єтнаму. Передислокація з Китаю може охопити і більш широке коло країн. Адже високопрофесійне дослідження політичних ризиків, проведене у 2022 р. компанією Willis Towers Watson (WTW) за допомогою фахівців Oxford Analytica, показало, що 95 % транснаціональних корпорацій стурбовані ризиком ведення бізнесу в Індійсько-Тихоокеанському регіоні, і передусім у Китаї, що істотно перевищує аналогічний показник (у 62 %), який був лише на два роки раніше²⁶. Серед пріоритетних напрямів передислокації виробництва з Китаю називаються не тільки згадані В'єтнам та Індія, але й Таїланд, Малайзія і Бангладеш²⁷.

Слід, однак, зазначити, що процес виходу з Китаю може бути зовсім не безболісним для провідних країн Заходу з огляду на величезну роль, яку відіграє КНР у глобальних ланцюгах виробництва і поставок. Це, зокрема, дало підстави дуже авторитетній німецькій страховій компанії Allianz (яка входить до провідних 50 компаній у списку глобальних компаній Forbes 500) стверджувати, що «в екстремальному сценарії, коли торговельні відносини США — Китай і США — ЄС — Китай будуть повністю припинені, США і Європа можуть втратити більше. <...> Втрата критично важливих запасів коштуватиме 1,3 % ВВП для США, 0,5 % ВВП для ЄС і 0,3 % ВВП для Китаю»²⁸.

2. У світовій економіці, скоріше за все, відбуватиметься кардинальна «переоцінка цінностей» у самому прямому значенні цього виразу. В його рамках матиме місце відчутна декапіталізація низки раніше провідних компаній світу, пов'язаних із старими технологіями, які не вписуватимуться в нові критерії ефективності, що формуються в рамках

²⁵ Одним з важливих проявів такої політизації, як зазначає У. Броу, є обов'язковість первинних організацій КПК у рамках підприємств з іноземним капіталом (Braw E. Companies are Fleeing China for Friendlier Shores. *Foreign Policy*. 2022. Aug 02. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/08/02/companies-fleeing-china-friendshoring-supply-chains/> (дата звернення: 20.06.2023)).

²⁶ Wilkin S. 2022 Political Risk Survey Report. How are leading companies managing today's political risks? Provided by Oxford Analytica for WTW. Mar 31, 2022. URL: <https://www.wtwco.com/en-us/insights/2022/03/2022-political-risk-survey-report> (дата звернення: 20.06.2023).

²⁷ Tan H. China is losing its place as the center of the world's supply chains. Here are 5 places supply chains are going instead. *Business Insider*. 2022. Dec 27. URL: <https://www.businessinsider.com/china-trade-war-covid-companies-moving-supply-chains-2022-12> (дата звернення: 20.06.2023).

²⁸ Can the US and EU really "friend shore" away from China? *Allianz*. 2022. Oct 05. URL: https://www-allianz-com.translate.goog/en/economic_research/publications/specials_fmo/trade-china-globalization.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 20.06.2023).

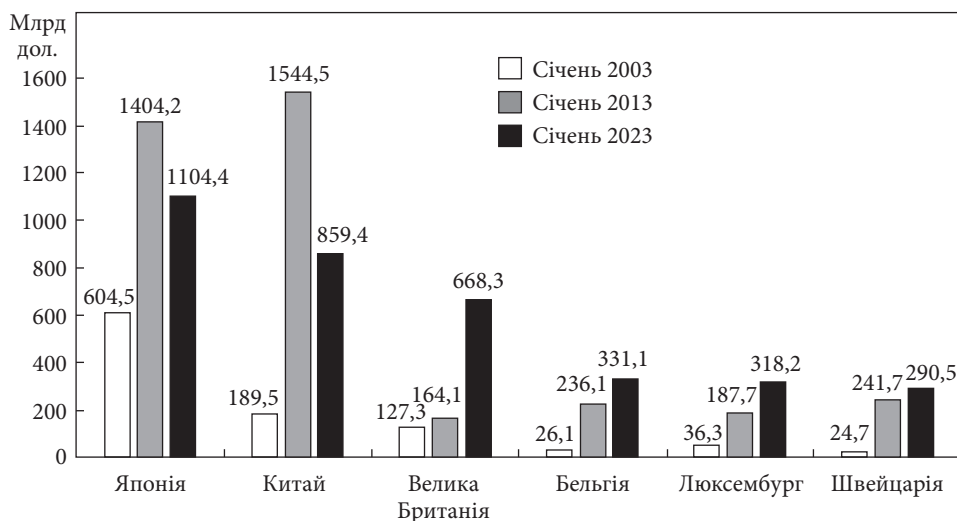
Індустрії 4.0. Новітні технології проривного характеру, що створюються сьогодні, спочатку виникають у рамках досить локалізованої діяльності, і для них на перших етапах найбільш значущими чинниками виступають критерії концентрації компетенцій, фахівців найвищого рівня кваліфікації і створення державою відповідного середовища інновацій (інноваційної екосистеми), а зовсім не наявність глобальних ринків збуту (цей чинник стане значущим пізніше — на стадії дифузії інновацій). Такі новітні технології мають самі по собі так званий закриваючий характер, тобто ведуть до згортання діяльності цілих виробничих сегментів старого зразка. За цих умов економічні втрати, спричинені різними чинниками (зокрема, втрата ринку внаслідок морального старіння виробництва, зниження його економічної ефективності, залишення ринку внаслідок політичних міркувань чи міркувань безпеки або накладених іншими державами обмежувальних заходів, нарешті просто в результаті фізичного руйнування відповідних потужностей), можуть бути компенсовані за рахунок успішного розгортання нових виробництв на основі новітніх технологій. У цьому контексті стосовно Китаю дуже важливу роль відіграватиме те, яким чином його владним структурам вдасться реалізувати свій стратегічний курс на перетворення країни на високотехнологічного лідера²⁹.

3. У тісному зв'язку і поряд з глобальними процесами, що відбуваються в реальному секторі економіки, матимуть місце й істотні структурні зрушення в глобальному фінансовому секторі, зокрема реструктуризація світової валютної системи. Отже, Китай як один з ключових глобальних гравців, напевно, намагатиметься змінювати конфігурацію глобальної валютно-фінансової системи, у центрі якої з часів укладання після Другої світової війни так званих Бреттон-Вудських угод перебуває долар США. Певні ознаки цього вже проявляються в кардинальному перегляді курсу країни на зростаюче накопичення доларових авуарів, які в середині 2010-х років перетворили КНР на найбільшого утримувача американських боргових цінних паперів (рис. 6).

Особливу увагу привертає кардинальне — майже дворазове за 10 років — скорочення участі КНР в утримуванні американського зовнішнього боргу, центр якого поступово зміщується з Азії в Європу. Станом на січень 2023 р.³⁰ Китай володів борговими паперами США на суму 859,4 млрд дол. і лише за один рік скоротив обсяг своїх доларових авуарів у боргових паперах США на 174,4 млрд, або майже на 17 %. Це є свідченням зростаючого довгострокового тренду «декаплінгу» (decoupling), тобто від'єднання китайської економіки від долара. І цей процес об'єктивно не може відбуватися поза пошуками Китаєм альтернативних валютно-фінансо-

²⁹ Це питання потребує спеціального дослідження.

³⁰ Major foreign holders of treasury securities (in billions of dollars): end of period. Department of the Treasury/Federal Reserve Board, March 15, 2023. URL: <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>

Рис. 6. Динаміка обсягів утримування боргових цінних паперів США окремими іноземними країнами у 2003—2023 рр., млрд дол. (усі значення показників виражені в доларах США 2022 р. з метою забезпечення порівнянності в часі, а отже, вони відрізняються від офіційних даних Державного казначейства США. Відповідний перерахунок здійснений за допомогою дефляторів ВВП, значення яких наводяться в базі даних Світового банку (World Development Indicators): відносно показника січня 2013 р. — збільшення відповідних індикаторів з коефіцієнтом 1,272, січня 2003 р. — 1,57)

Джерело: розраховано і побудовано автором за: US Department of Treasury. URL: <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>; <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt> (історичні дані).

вих механізмів. Сьогодні важко оцінити всі можливі варіанти дій на цьому напрямі. Проте деякі події, які варті уваги, вже відбуваються. По-перше, Китай разом з РФ, Бразилією, Саудівською Аравією та іншими країнами проводить курс на розрахунки в національних валютах, що веде до певного витіснення долара з цієї сфери³¹. Цей курс уже привів до укладання відповідних угод КНР з РФ (з повним переходом на оплату поставок нафти і газу, 2019 р.), Пакистаном (по клірингових розрахунках, листопад 2022 р.), Бразилією (березень 2023 р.), Аргентиною (травень 2023 р.); обговорюється можливість розрахунків по нафтових поставках між КНР і Саудівською Аравією. З 2015 р. це питання дедалі більше стає одним з пріоритетних у діяльності об'єднання БРІКС, де вже приступили до створення єдиної платіжної системи BRICS Pay і обговорюється можливість упровадження криптовалюти.

По-друге, Китай цілеспрямовано здійснює кредитну експансію в країнах «третього» світу, створюючи ареал залежних у борговому відношенні країн. Так, згідно з новітнім спеціальним дослідженням [4], у період з 2000

³¹ Цей процес прихованої ерозії глобальної ролі долара не проходить непоміченим серед фахівців: він є значно ширшим за окреслений тут аспект (див, наприклад, [3]).

по 2021 р. КНР надала екстрену фінансову допомогу 22 країнам світу, яким загрожувала неплатоспроможність, причому для низки країн (Пакистану, Монголії, Аргентини, Шрі-Ланки) така допомога стала систематичною; серед важливих реципієнтів китайської кредитної допомоги — Туреччина і Єгипет, які стикались із значними інфляційними проблемами.

Нинішня світова безпекова криза, яка може мати наслідком наростання дефіциту коштів, що можуть направлятися на надання міжнародної допомоги в розвитку, об'єктивно створюють умови для посилення цього тренду. Останній може зміцнюватись і відповідними інструментами, що діють у рамках глобальної стратегії сталого розвитку ООН, спричиняючи перерозподіл міжнародних ресурсів, якими оперують міжнародні організації. Цей фактор відіграватиме дедалі більш значущу роль з огляду на переважаючий вплив країн, що розвиваються, у системі ООН та її спеціалізованих організаціях, а також зростаючий вплив у міжнародних фінансових інституціях.

Нарешті, по-третє, впровадження нових інструментів і технологій розрахунків у рамках процесу цифровізації може створювати вже в недалекій перспективі нові можливості для інтернаціоналізації китайської валюти — юаня. У цьому контексті слід відзначити, що у 2021 р. Центральний банк Китаю вже став піонером серед великих країн у впровадженні власної цифрової валюти³², тоді як майнінг криптовалют приватними особами суворо заборонений у КНР³³. Зазначимо, що, відповідно до інформації інтерактивної бази даних щодо цифрових валют центробанків, які оперує Центр геоeкономіки Атлантичної ради США (Atlantic Council Geoeconomics Center), цифровий юань Центробанку Китаю все ще знаходиться на стадії пілотного проєкту, але він уже охоплює 260 млн осіб і протягом 2023 р. має поширитися на більшу частину країни³⁴.

4. Загострення відносин Китаю із США і ЄС, напевно, матиме наслідком значне ускладнення умов реалізації проєктів вирішення ключових глобальних проблем, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку, в тому числі в рамках кліматичної політики і глобальної політики охорони здоров'я. Це має особливе значення в умовах, коли на авансцену вийшли

³² Доступ до цифрового юаня був наданий 750 тис. осіб, які можуть використовувати його в магазинах і онлайн через застосування спеціального додатку. Цей крок дає Пекіну можливості відстежувати витрати в реальному часі паралельно із збільшенням свободи від глобальної фінансової системи, яка побудована навколо долара (Aredy J.T. China Creates Its Own Digital Currency, a First for major Economy. *The Wall Street Journal*. 2021. Apr 05. URL: <https://www.wsj.com/articles/china-creates-its-own-digital-currency-a-first-for-major-economy-11617634118> (дата звернення: 20.06.2023)).

³³ Buchholz K. Where the World Regulates Cryptocurrency. *Statista*. 2022. Mar 18. URL: <https://www.statista.com/chart/27069/cryptocurrency-regulation-world-map/> (дата звернення: 21.03.2023).

³⁴ Central Bank Digital Currency Tracker. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlantic-council.org/cbdctracker/> (дата звернення: 20.06.2023).

проблеми масштабних інвестицій у запобігання зміні клімату й адаптацію до кліматичних змін, а також у створення ефективної глобальної системи охорони здоров'я, включаючи глобальні механізми протиепідемічної безпеки. Новітні проблеми, що виникають у контексті війни в Україні, не можуть відтиснути на задній план окреслені загальносистемні глобальні виклики всьому людству, для розв'язання яких потрібні навіть не сотні мільярдів, а трильйони доларів. Проте конкретні умови, що виникли в умовах війни, істотно ускладнюють реалізацію цих планів.

Затяжний і масштабний конфлікт Китаю з провідними центрами глобальної сили стимулює процеси деглобалізації [5], які супроводжуються руйнуванням не лише негативних, але й позитивних механізмів впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток. У такому разі через деструкцію механізмів глобальної координації можуть виникати численні негативні наслідки і дисбаланси. За останні десятиріччя на мікро- і мезорівнях сформувалися складні транснаціональні й дійсно міжнародні системи виробництва, збуту і розподілу. І руйнування макросередовища функціонування такого інтернаціоналізованого бізнесу стане вагомим чинником швидкого пригнічення функціонування багатьох секторів, у тому числі найбільш технологічно містких (які, як правило, є надзвичайно інтернаціоналізованими в аспекті ланцюгів створення вартості).

5. Поглиблення кризових процесів є сприятливим середовищем для зростання нерегульованих міграційних потоків. Значне ускладнення умов розвитку світової економіки не може не супроводжуватися негативними масштабними соціальними наслідками в різних країнах, особливо в найбільшій частині світу. Потенційно істотне зниження дохідної бази низки країн унаслідок кризи світових ринків і зростання цін на енергоносії та продовольство, при обмеженості ресурсів для економічно безпечного збільшення міжнародної допомоги, стимулюватиме наміри щодо міграції у більш заможні країни (насамперед, США і ЄС). Отже, світ може постати перед безпрецедентно високим рівнем стихійних міграційних потоків, які за обсягами перевершать міграційні піки в Європі середини 2010-х років або мільйони мігрантів з України після початку війни, що стало найбільшою міграційною кризою в Європі з часів Другої світової війни і призвело до небувалого перевищення загальної кількості вимушених мігрантів у світі 100 млн осіб. За такого тренда до зростання міграційних потоків (а вони можуть значно активізуватися, наприклад, унаслідок поширення хвилі голоду через спровоковану війною кризу поставок продовольства) соціальні системи більшості розвинутих країн потраплять під режим пікових навантажень на їх системи соціального захисту і національні бюджети, що матиме в цілому масштабні й мало передбачувані макроекономічні наслідки.

У цьому відношенні позиції Китаю є набагато безпечнішими, адже в даному процесі не лише його істотні мовні й культурні бар'єри, але й жорстко регульована політична система виступають важливими запобіжниками.

Таким чином, сьогодні очевидним є імператив урегулювання відносин Китаю із США³⁵ і ЄС з метою формування нової глобальної системи, що базуватиметься на принципах справедливості, рівності й верховенства права.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблем економічних відносин Китаю із США, ЄС і в цілому країнами Заходу та їх взаємовпливу з розвитком глобальних економічних тенденцій дозволяє зробити такі висновки.

1. Успішний тривалий розвиток китайської економіки, у якому її зв'язки з провідними країнами Заходу мали вирішальне значення, дозволив Китаю перетворитися на провідного глобального гравця, здатного кинути виклик найбільш потужним економікам світу і претендувати на роль альтернативного Заходу центру формування глобального економічного (і не лише) порядку. Це перетворення об'єктивно загострює суперечності між Китаєм і Заходом і вже стало потужним чинником глобальної дестабілізації.

2. Загострення глобальної конкуренції між Китаєм, з одного боку, і США, ЄС та іншими країнами Заходу — з іншого зумовлює поширення обмежувальних торговельних та інвестиційних заходів і прямих заборон, застосування подекуди інструментів, по суті, економічної війни. Це призводить до суттєвого зростання торговельних та інвестиційних ризиків і, як наслідок, прогресуючого руйнування глобальних ланцюгів створення вартості за участю китайських підприємств і компаній, релокації відповідних виробництв за межі китайської території.

3. В умовах загострення глобальної нестабільності й різкого підвищення глобальних ризиків керівництво Китаю суттєво коригує пріоритети свого економічного розвитку, зміщуючи наголос з підтримання стабільно високих темпів зростання ВВП на якість економічного зростання, з очевидного пріоритету експортоорієнтованих виробництв — на більш збалансовану структуру економіки при прискореному розвитку внутрішніх регіонів країни. Водночас КНР продовжує просувати власну концепцію глобалізації у рамках бачення «єдиної долі людства», підкріплюючи цей курс комплексним механізмом інвестиційного і фінансового проникнення в різні регіони світу, формування своєї зони економічного і політичного впливу. Однак реалізація цього курсу, здій-

---

³⁵ Є чимало конструктивних пропозицій з цього приводу, сформульованих, зокрема, у рамках відповідних міжнародних форумів (Statement by China-West Dialogue for G20 Summit in Indonesia. The Indonesian G20 Summit is a Test for Global Governance and Global Leadership in the Face of Geopolitical Conflicts. *Global Solutions. The World Policy Forum*. URL: <https://www.global-solutions-initiative.org/press-news/the-indonesian-g20-summit-is-a-test-for-global-governance-and-global-leadership-in-the-face-of-geopolitical-conflicts/> (дата звернення: 08.12.2022)).

сненню якого істотної шкоди завдала пандемія COVID-19, багато в чому залежатиме від здатності Китаю реально стати світовим технологічним лідером в умовах прогресуючої Четвертої промислової революції, заснованої на передових інформаційних, біо- і нанотехнологіях.

4. Подальше загострення конфлікту між Китаєм і Заходом може мати низку вкрай негативних наслідків як для всієї світової економіки, так і для її провідних країн. Ідеться про обмеження здатності знаходити відповіді на ключові глобальні виклики, насамперед кліматичні й соціальні, стимулювати соціальну нестабільність і стихійні міграційні потоки, урешті-решт, зумовлювати прогресуючу політичну дестабілізацію в різних частинах світу, поширення екстремістських рухів і воєнних конфліктів. Це актуалізує питання значної активізації перемовин у дво- і багатосторонніх форматах щодо знаходження нового балансу інтересів у рамках світового господарства і закріплення цього нового консенсусу комплексом нових інституційних домовленостей щодо діяльності ключових глобальних організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Zhao Xiaochun. In Pursuit of a Community of Shared Future. China's Global Activism in Perspective. *China Quarterly of International Strategic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 1. P. 23—37. <https://doi.org/10.1142/S2377740018500082>
2. Pablo D. Fajgelbaum, Amit K. Khandelwal. The Economic Impacts of the US — China Trade War. *Annual Review of Economics*. 2022. Vol. 14. P. 205—228. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-economics-051420-110410>
3. Arslanalp S., Eichengreen B.J., Simpson-Bell C. The Stealth Erosion of Dollar Dominance: Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies. *IMF Working Paper*. 2022. Iss. 58. 42 p. <https://doi.org/10.5089/9798400204746.001>
4. Horn S., Parks B.C., Reinhart C.M., Trebesch Ch. China as an International Lender of Last Resort. AidData. Working Paper 124, March 2023. 41 p. URL: https://docs.aid-data.org/ad4/pdfs/WPS124_China_as_an_International_Lender_of_Last_Resort.pdf
5. García-Herrero A., Tan J. Deglobalisation in the context of United States-China decoupling, *Policy Contribution*, 2020/21. Bruegel, 2020. 16 p.

Надійшла 06.07.2023

Прорецензована 10.07.2023

Доопрацьована 12.07.2023

Підписана до друку 14.07.2023

REFERENCES

1. Zhao Xiaochun. In Pursuit of a Community of Shared Future. China's Global Activism in Perspective. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 2018, Vol. 4, No. 1, pp. 23-37. <https://doi.org/10.1142/S2377740018500082>
2. Pablo D. Fajgelbaum, Amit K. Khandelwal. The Economic Impacts of the US — China Trade War. *Annual Review of Economics*, 2022, Vol. 14, pp. 205-228. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-economics-051420-110410>
3. Arslanalp S., Eichengreen B.J., Simpson-Bell C. The Stealth Erosion of Dollar Dominance: Active Diversifiers and the Rise of Nontraditional Reserve Currencies. *IMF Working Paper*, 2022, Iss. 58. <https://doi.org/10.5089/9798400204746.001>

4. Horn S., Parks B.C., Reinhart C.M., Trebesch Ch. China as an International Lender of Last Resort. AidData. Working Paper 124, March 2023. URL: https://docs.aiddata.org/ad4/pdfs/WPS124_China_as_an_International_Lender_of_Last_Resort.pdf
5. García-Herrero A., Tan J. Deglobalisation in the context of United States-China decoupling. *Policy Contribution*, 2020/21. Bruegel, 2020.

Received on July 6, 2023

Reviewed on July 10, 2023

Revised on July 12, 2023

Signed for printing on July 14, 2023

Volodymyr Sidenko, Dr. Sci. (Econ.), Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Chief Research Fellow of the Department of Economic Development Modeling Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

GLOBAL POSITIONING OF CHINESE ECONOMY: SECURITY ASPECT

The studied changes in the global positioning of Chinese economy resulted from significant and long-term successes of the country in ensuring high dynamics of economic development, achieving radical structural changes and a high level of international competitiveness, which enables China to directly challenge the positions of leading world economic centers, represented by the USA and the EU, and claim the role of an alternative center shaping the global order. This leads to significant aggravation of competitive struggle and contradictions between China and the West, paves the way for overall global destabilization.

The intensifying global competition between China and the leading Western centers leads to the spread of restrictive trade and investment measures in a number of important economic areas, increases the level of commercial and investment risks, causes the disruption of global value chains and strengthens the desire of multinational companies to relocate their production outside China. In turn, it stimulates the reorientation of China's economic development policy to qualitative parameters and the transition from excessive export orientation to a more balanced economic development. At the same time, it encourages the country to promote an alternative model of globalization based on the "shared future for mankind" concept coupled with the use of a powerful mechanism of investment and financial penetration into various regions of the world, forming its economic and political influence zone. China's future global prospects will largely depend on its ability to become a real world technological leader amid the rapid spread of the latest information, bio- and nanotechnologies.

A significant aggravation of China's conflicts with the West will create an unfavorable environment for the development of the world economy, preventing solution of the key global problems of humanity, and will generate a number of global security risks. In addition, it will require an intensification of efforts to find new institutional formats to ensure a balance of interests among key actors in the world economy.

Keywords: *development of China's economy; global positioning; global competition; global security; economic development trends; structural economic changes.*